

Justitiekommitténs betänkande 2018/19:JuU20

Genomförande av rättshjälpsdirektivet

Sammanfattning

Utskottet avstyrker regeringens lagförslag om att åklagare ska ges rätt att tillfälligt och i begränsad utsträckning förordna offentliga försvarare utanför domstolarnas kontors- och beredskapstider. Utskottet föreslår i detta sammanhang ett tillkännagivande till regeringen om att det i stället bör införas en nationell domstolsjour för att förordna offentliga försvarare utanför domstolarnas kontors- och beredskapstider. Utskottets förslag grundas på en motion.

Vidare ställer sig utskottet bakom regeringens lagförslag där det klargörs att rätten till en offentlig försvarare för den som eftersöks i Sverige enligt en europeisk eller nordisk arresteringsorder gäller fram till dess att ett överlämnande till en annan stat görs. Dessa lagändringar föreslås träda i kraft den 1 maj 2019.

Slutligen anser utskottet att riksdagen bör avslå ett motionsyrkande.

I betänkandet finns tre reservationer (S, V, L, MP) och ett särskilt yttrande (V).

Behandlade förslag

Proposition 2018/19:42 Genomförande av rättshjälpsdirektivet.

Två yrkanden i en följdmotion.

Ett yrkande i en motion från allmänna motionstiden 2018/19.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	5
Utskottets överväganden	6
Genomförande av rättshjälpsdirektivet	6
Offentlig försvarare för barn som misstänks för allvarliga brott	12
Reservationer	15
1. Möjlighet för åklagare att interimistiskt förordna offentlig försvarare, punkt 1 (S, V, MP)	15
2. Nationell domstolsjour, punkt 2 (S, V, MP)	16
3. Offentlig försvarare för barn som misstänks för allvarliga brott, punkt 4 (L)	17
Särskilt yttrande	18
Möjlighet för åklagare att interimistiskt förordna offentlig försvarare, punkt 1 (V)	18
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	19
Propositionen	19
Följdmotionen	19
Motion från allmänna motionstiden 2018/19	19
<i>Bilaga 2</i>	
Regeringens lagförslag	20

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. **Möjlighet för åklagare att interimistiskt förordna offentlig försvarare**

Riksdagen avslår regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:3025 av Johan Forssell m.fl. (M, KD) yrkande 2 och avslår proposition 2018/19:42 punkt 1.

Reservation 1 (S, V, MP)

2. **Nationell domstolsjour**

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om en nationell domstolsjour och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2018/19:3025 av Johan Forssell m.fl. (M, KD) yrkande 1.

Reservation 2 (S, V, MP)

3. **Lagförslaget i övrigt**

Riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder,

2. lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2018/19:42 punkterna 2 och 3.

4. **Offentlig försvarare för barn som misstänks för allvarliga brott**

Riksdagen avslår motion

2018/19:2592 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 13.

Reservation 3 (L)

Stockholm den 14 mars 2019

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Lundh Sammeli

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Lundh Sammeli (S), Andreas Carlson (KD), Johan Forssell (M), Petter Löberg (S), Adam Marttinen (SD), Maria Strömkvist (S), Linda Westerlund Snecker (V), Louise Meijer (M), Katja Nyberg (SD), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S), Juno Blom (L), Rasmus Ling (MP), Ingemar Kihlström (KD), Josefin Malmqvist (M), Jonny Cato Hansson (C) och Lars Andersson (SD).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet regeringens proposition 2018/19:42 Genomförande av rättshjälpsdirektivet. I propositionen behandlas Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder i svensk rätt. Regeringen föreslår vissa lagändringar i syfte att genomföra direktivet i svensk rätt.

Regeringens förslag till riksdagsbeslut återges i bilaga 1. Regeringens lagförslag finns i bilaga 2.

En motion har väckts med anledning av propositionen. I ärendet behandlas även en motion från allmänna motionstiden 2018/19. Förslagen i motionerna finns i bilaga 1.

Företrädare för Justitiedepartementet har besökt utskottet i ärendet och lämnat kompletterande information.

Utskottets överväganden

Genomförande av rättshjälpsdirektivet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår regeringens lagförslag om att åklagare ska ges rätt att tillfälligt och i begränsad utsträckning förordna offentliga försvarare utanför domstolarnas kontors- och beredskapstider. Riksdagen gör i detta sammanhang ett tillkännagivande till regeringen om att det i stället bör införas en nationell domstolsjour för att förordna offentliga försvarare under dessa tider.

Riksdagen antar regeringens lagförslag om rätten till offentlig försvarare för den som eftersöks i Sverige enligt en europeisk eller nordisk arresteringsorder.

Jämför reservation 1 (S, V, MP) och 2 (S, V, MP) samt det särskilda yttrandet (V).

Rättshjälpsdirektivet

Den 26 oktober 2016 antogs Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder (rättshjälpsdirektivet). Direktivet trädde i kraft den 24 november 2016 och ska vara genomfört i svensk rätt senast den 5 maj 2019.

Rättshjälpsdirektivet fastställer minimiregler om rätt till rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer som är föremål för förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder. Direktivet kompletterar försvarardirektivet¹ och barnrättsdirektivet.² Materiella bestämmelser om rätten till tillgång till en försvarare finns i försvarardirektivet, som genomfördes i svensk rätt genom lagändringar som trädde i kraft i november 2016 (prop. 2015/16:187, bet. 2016/17:JuU2, rskr. 2016/17:23). Syftet med rättshjälpsdirektivet är att säkerställa att misstänkta, tilltalade och eftersökta erbjuds finansiering av denna rätt.

Av försvarardirektivet framgår att medlemsstaterna ska se till att rätten till tillgång till en försvarare gäller från den tidpunkt då en misstänkt eller tilltalad, genom ett officiellt meddelande eller på något annat sätt av en medlemsstats

¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet.

² Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/800 av den 11 maj 2016 om rättssäkerhetsgarantier för barn som är misstänkta eller tilltalade i straffrättsliga förfaranden.

behöriga myndigheter, har underrättats om att han eller hon är misstänkt eller tilltalad för att ha begått ett brott.

Medlemsstaterna ska se till att misstänkta och tilltalade som saknar tillräckliga medel för att betala för bistånd från en försvarare har rätt till rättshjälp när rättvisans intresse så fordrar. Rättshjälp ska beviljas utan onödigt dröjsmål, dock senast före polisförhör eller förhör av någon annan behörig myndighet. Rättshjälp ska även beviljas före genomförandet av utrednings- och bevisupptagningsåtgärder, dvs. vittneskonfrontationer och rekonstruktioner. Om beslut om rättshjälp inte kan fattas före genomförandet bör akut eller provisorisk rättshjälp beviljas innan förhöret eller åtgärden genomförs.

Rättshjälpsdirektivet omfattar både straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder.

Enligt direktivet ska beslut om beviljande av rättshjälp, liksom om förordnande av försvarare, fattas av en behörig myndighet utan onödigt dröjsmål. Den behöriga myndigheten ska som utgångspunkt vara en oberoende myndighet eller en domstol. I brådskande fall medges tillfällig medverkan av åklagare eller polis i den mån det är nödvändigt för beviljande av rättshjälp i tid.

Direktivet innehåller även bestämmelser om bl.a. kvaliteten på rättshjälpen om rättsmedel och om utsatta personers särskilda behov vid genomförandet av direktivet.

Gällande rätt

Ett beslut om att en offentlig försvarare ska förordnas fattas av rätten (21 kap. 4 § rättegångsbalken). Tingsrätterna är tillgängliga under ordinarie arbetstid. Därutöver har tingsrätterna under söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton och nyårsafton beredskap för prövning av bl.a. frågor om häktning och förordnande av offentliga försvarare (1 § förordningen [1988:31] om tingsrätternas beredskap för prövning av häktesfrågor m.m.). Under helgberedskapen är de tingsrätter som fungerar som beredskapsdomstolar tillgängliga ett antal timmar på dagtid varje beredskapsdag. Ett beslut om att förordna en offentlig försvarare kan däremot inte fattas under kvällar och nätter eftersom domstolarna då håller stängt. Det får till följd att det kan dröja innan en misstänkt får tillgång till en offentlig försvarare.

Propositionen

Förordnande av offentlig försvarare under kvällar och nätter

Domstolsprövningen är enligt regeringen en viktig rättssäkerhetsgaranti. Samtidigt medger domstolarnas beredskap dock inte att brådskande beslut kan fattas dygnet runt. Frågan om utvidgad beredskap för brådskande beslut har tidigare varit föremål för överväganden, se bl.a. De brottsbekämpande myndigheternas tillgång till uppgifter om elektronisk kommunikation (prop. 2011/12:55 s. 74 f.). Regeringen bedömde då att det inte var rimligt att bygga upp en organisation för att domstolarna skulle kunna fatta snabba beslut under dygnets alla timmar. Efter att bland annat rättssäkerhetsaspekter beaktats infördes en ordning som innebär att åklagaren interimistiskt får fatta beslut om inhämtning av elektronisk kommunikation som sedan anmäls till rätten för prövning. En utredare har vidare haft i uppdrag att, i syfte att uppnå en snabbare lagföring av brott, föreslå bl.a. hur en ordning med jourdomstolar kan utformas. Utredaren lämnade i sin redovisning av uppdraget inte något sådant förslag, bl.a. med hänvisning till att syftet bedömdes kunna uppnås på andra mer verksamhets- och kostnadseffektiva sätt, se promemorian Snabbare lagföring (Ds 2018:9).

I rättshjälpsdirektivet finns, som framgår av det föregående, inte något absolut krav på att en domstol i alla situationer ska besluta om rättshjälp och förordna försvarare. Tvärtom medger direktivet en annan ordning i brådskande fall.

Åklagarväsendet bedriver, till skillnad från domstolarna, i viss omfattning verksamhet under dygnets alla timmar. En ordning som innebär att uppgiften att förordna en offentlig försvarare läggs på åklagare när domstolen inte är tillgänglig kan dock ifrågasättas av bland annat principiella skäl, vilket flera remissinstanser också påpekat. Samtidigt konstaterar regeringen att det finns ett behov av att kunna förordna offentliga försvarare under kvällar och nätter då domstolarna inte är tillgängliga, och det skulle medföra en ökad kostnad för rättsväsendet att inrätta och upprätthålla en sådan ordning vid domstolarna. Omfattningen av kostnaderna beror bl.a. på den närmare utformningen av juren eller beredskapen och hur många domare som skulle behöva vara i tjänst för att täcka behovet i hela landet. Att införa ett jourssystem för domstolarna enbart för att förordna offentliga försvarare skulle dock enligt regeringen medföra att rättsväsendets resurser används på ett sätt som inte framstår som effektivt eller ändamålsenligt. Regeringen kan därför i nuläget inte förorda ett sådant system.

I stället är regeringen beredd att acceptera en ordning där åklagare under vissa förutsättningar förordnar offentliga försvarare under förutsättning att kravet på hög rättssäkerhet kan bibehållas. En sådan ordning bör inte bara vara utan också uppfattas som objektiv. En viktig utgångspunkt för regeringens överväganden i denna del är att åklagaren är en professionell aktör med hög rättslig kompetens som omfattas av såväl objektivitetsprincipen (1 kap. 9 §

regeringsformen och 23 kap. 4 § rättegångsbalken) som av tjänsteansvar i sin yrkesutövning. En förutsättning för en rättssäker ordning är vidare att tillämpningsområdet för åklagarens beslutanderätt tydligt kan avgränsas dels i tid, dels i omfattning. En annan självklar utgångspunkt är att åklagaren endast ska ha rätt att fatta interimistiska beslut som snarast möjligt ska överlämnas till rätten för prövning.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen en ordning som innebär en begränsad rätt för åklagaren att förordna en offentlig försvarare under kvällar och nätter när domstolarna inte är tillgängliga för beslut. Rätten är vidare begränsad till att endast omfatta de fall där en försvarare behövs för att genomföra åtgärder som inte kan vänta, vilket bör formuleras som att det ska finnas ett brådskande behov av en försvarare för en person som är gripen eller anhållen.

Åklagarens beslut är interimistiskt och ska alltid följas av en prövning av rätten. När förordnandet överlämnats till rätten ska rätten på vanligt sätt pröva förutsättningarna för förordnandet utifrån behov och lämplighet.

Utgångspunkten är att den som den misstänkte föreslagit för uppdraget som offentlig försvarare ska förordnas förutsatt att han eller hon är behörig (21 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken). Principen om det fria biträdesvalet är enligt regeringen grundläggande, och det krävs särskilda skäl för att frågå den misstänktes önskemål. Ett sådant skäl kan vara att den föreslagna försvararen inte kan medverka vid förhör med den misstänkte under kvällen eller natten.

Tingsrätterna bör vara skyldiga att tillhandahålla en lista över försvarare som kan vidtalas för uppdrag som offentlig försvarare, och listan ska användas av åklagarna vid interimistiska förordnanden. En sådan lista bör bidra till att ge legitimitet till besluten och skapa en rättssäker ordning.

Övrigt

Regeringen föreslår även att i de fall ett överlämnande beviljas enligt en europeisk eller nordisk arresteringsorder så ska den eftersökte ha rätt till en offentlig försvarare fram till dess att ett beslut om överlämnande har verkställts.

I övrigt görs bedömningen att svensk rätt uppfyller åtagandena i rättshjälpsdirektivet utan ytterligare lagändringar.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2019.

Motionen

I kommittémotion 2018/19:3025 av Johan Forssell m.fl. (M, KD) yrkande 2 yrkas avslag vad gäller den ändring som regeringen föreslår i 21 kap. 4 § rättegångsbalken om att åklagare ska ges rätt att interimistiskt under vissa förutsättningar förordna en offentlig försvarare. Motionärerna delar uppfattningen att det finns behov av en möjlighet att förordna offentlig försvarare utanför domstolarnas kontors- och beredskapstid, men anser att

detta av principiella skäl inte bör vara en uppgift för åklagare. I stället bör det införas en form av jourssystem inom domstolarna. Enligt motionärerna bör regeringen därför se till att en sådan ordning kommer på plats så snart som möjligt (yrkande 1).

Överträdelseförfarande

Som anförts ska rättshjälpsdirektivet vara genomfört i svensk rätt senast den 5 maj 2019. Om kommissionen anser att en medlemsstat har misslyckats med att genomföra ett direktiv inom utsatt tid kan den inleda ett överträdelseförfarande (artikel 258 fördraget om europeiska unionens funktionssätt [FEUF]). Ett sådant förfarande kan i slutändan leda till att EU-domstolen beslutar att Sverige ska betala ett standardbelopp och vite för att inte ha genomfört direktivet i tid (artikel 260 FEUF).

Uppdrag till Domstolsverket

Regeringen beslutade den 7 mars 2019 att ge Domstolsverket i uppdrag att lämna förslag på en rättssäker och resurseffektiv ordning för utvidgad beredskap för brådskande beslut om förordnande av offentlig försvarare vid tingsrätterna (Ju2019/00907/DOM). Med utvidgad beredskap avses beredskap utanför domstolarnas ordinarie kontors- och beredskapstid.

I uppdraget ingår att bedöma omfattningen av behovet och ge förslag på hur den utvidgade beredskapen ska organiseras. Förslagen ska rymmas inom befintliga och beräknade anslagsramar. Av förslaget ska bl.a. framgå hur många beredskapsområden för utvidgad beredskap som är nödvändiga, vilka tider på dygnet det främst finns anledning att ha en utvidgad beredskap, behovet av personal och vilket verksamhetsstöd som är nödvändigt. Domstolsverket ska identifiera de nödvändiga författningsändringar den föreslagna ordningen kräver och, om möjligt, lämna författningsförslag. Vidare ska de föreskrifter och rutiner som behövs inom myndigheten för att genomföra ordningen identifieras och redovisas.

Uppdraget ska redovisas senast den 2 maj 2019. I redovisningen ska bl.a. göras en uppskattning av hur lång tid som behövs för genomförandet av den föreslagna ordningen.

Enligt uppgifter från Justitiedepartementet gör man bedömningen att en lösning med utökad beredskap för domstolarna kan vara på plats tidigast den 1 januari 2020.

Utskottets ställningstagande

Utskottet delar regeringens uppfattning att det finns ett behov av att kunna förordna en offentlig försvarare även under kvällar och helger. Frågan är hur detta närmare ska ske.

I den nu aktuella propositionen föreslår regeringen att en åklagare i vissa fall ska ges rätt förordna offentlig försvarare. En sådan ordning innebär ett tydligt avsteg från principen i svensk rätt om att en offentlig försvarare ska förordnas av domstol. Enligt utskottet kan förslaget ifrågasättas både av principiella skäl och av rättssäkerhetsskäl. Flera remissinstanser har också kritiserat förslaget och bl.a. pekat på det olämpliga i att den ena parten utser den andra partens ombud. Dessutom är det, som Sveriges advokatsamfund framhållit, av vikt inte bara att åklagaren de facto är opartisk utan även att denne framstår som opartisk för den misstänkte. Inte heller kan den besparing som förslaget skulle innebära, jämfört med en utvidgad beredskap vid tingsrätterna, anses väga tyngre än betänkligheten i att ge åklagaren rätt att förordna offentlig försvarare. Utskottet instämmer således i allt väsentligt i den kritik som framförts av vissa remissinstanser och kan inte ställa sig bakom regeringens förslag att ge åklagare rätt att i vissa fall förordna offentlig försvarare. Därmed tillstyrker utskottet motion 2018/19:3025 (M, KD) yrkande 2 och avstyrker proposition 2018/19:42 i denna del.

I stället bör det enligt utskottet införas en form av jourssystem inom domstolarna som innebär att de kan förordna offentliga försvarare utanför kontors- och beredskapstid. Regeringen har nyligen gett Domstolsverket i uppdrag att lämna förslag på en utökad beredskap vid tingsrätterna för brådskande beslut om förordnande av offentliga försvarare. Inte minst mot bakgrund av att rättshjälpsdirektivet ska vara genomfört senast den 5 maj 2019 bör regeringen se till att en sådan ordning kommer på plats så snart som möjligt. Utskottet föreslår att riksdagen tillkännager detta för regeringen. Därmed tillstyrker utskottet motion 2018/19:3025 (M, KD) yrkande 1.

Eftersom regeringens proposition lämnades så sent i förhållande till när direktivet ska vara genomfört kan ett avslag på propositionen i den delen som rör att åklagare ska ges rätt att tillfälligt och i begränsad utsträckning förordna offentliga försvarare utanför domstolarnas kontors- och beredskapstider innebära att Sverige inte kommer att kunna genomföra rättshjälpsdirektivet i tid. Detta är givetvis olyckligt, men det är enligt utskottet inte ett tillräckligt tungt vägande skäl för att införa en ordning som kan ifrågasättas både av principiella skäl och av rättssäkerhetsskäl. Däremot är det förstås, som utskottet påpekat ovan, av stor vikt att en ordning med utökad beredskap vid tingsrätterna för brådskande beslut om förordnande av offentliga försvarare kommer på plats så snart som möjligt. Det är ytterst regeringen som har att tillse att förslag lämnas i sådan tid och med sådan framförhållning att Sverige inte riskerar att direktiv genomförs för sent.

När det gäller lagförslagen i övrigt, dvs. klargörandet av att rätten till en offentlig försvarare för den som eftersöks i Sverige enligt en europeisk eller nordisk arresteringsorder gäller fram till dess att ett överlämnande till en annan stat görs, anser utskottet att de är ändamålsenligt utformade och bör antas. Utskottet tillstyrker således propositionen i denna del.

Offentlig försvarare för barn som misstänks för allvarliga brott

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om rätt till juridiskt biträde för barn som misstänks för allvarliga brott med hänvisning till att det inte framkommit något som ger anledning för riksdagen att ta initiativ till några sådana åtgärder som motionärerna efterfrågar.

Jämför reservation 3 (L).

Motionen

I kommittémotion 2018/19:2592 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 13 föreslås det att alla barn som misstänks för allvarliga brott, såväl de under som över 15 år, ska ha rätt till ett juridiskt biträde eller en offentlig försvarare från det första förhöret.

Bakgrund

Gällande rätt

En misstänkt som är under 18 år har enligt 24 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) alltid rätt till en offentlig försvarare, om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av försvarare.

Av 31 § första stycket LUL framgår att när någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller ett straffbelagt försök, en straffbelagd förberedelse eller en straffbelagd stämpling till ett sådant brott, ska en utredning om brottet inledas, om inte särskilda skäl talar emot det. Vid en sådan utredning ska ett juridiskt biträde förordnas för den unge, om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av det (32 a § LUL). Rätten till försvarare gäller under en förundersökning om brott, så snart förundersökningen hunnit så långt att den kan anses riktad mot den enskilde som skäligen misstänkt för brottet.

På begäran av socialnämnden får en utredning om brott även inledas i andra fall när det gäller någon som inte har fyllt 15 år, om socialnämnden bedömer att utredningen kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser för den unge (31 § andra stycket LUL). En sådan utredning får också inledas om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet, om det behövs för att efterforska gods som har åtkommit genom brottet eller som kan bli föremål för förverkande eller om det av andra skäl är av särskild betydelse med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse (31 § tredje stycket LUL). Ett juridiskt biträde ska förordnas för den unge vid en

utredning enligt 31 § andra eller tredje stycket, om det finns synnerliga skäl för det (32 a § LUL).

Utskottets uppföljning om unga lagöverträdare

Inom ramen för utskottets arbete med uppföljning och utvärdering av riksdagsbeslut togs en rapport fram i vilken man studerade olika frågor om unga lagöverträdare (dnr 1924-2013/14). En av de frågor som togs upp var förekomsten av försvarare vid inledande förhör med unga som misstänks för brott.

Som framgått har en misstänkt som är under 18 år alltid rätt till en offentlig försvarare, om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av försvarare. I rapporten konstateras att det i olika sammanhang riktats kritik mot att ungas rätt till offentlig försvarare inte tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Kritiken har riktats mot att unga misstänkta i vissa fall har undanhållits information om rätten till offentlig försvarare och att offentliga försvarare inte i tillräckligt stor omfattning har medverkat vid inledande förhör med unga misstänkta.

I uppföljningen om unga lagöverträdare har olika erfarenheter av tillämpningen av regelverket framkommit. Förundersökningsledare, såväl åklagare som poliser, och förhørsledare synes vara väl medvetna om ungas rätt till offentlig försvarare och att den som är intagen till förhör ska informeras om sin rätt till försvarare. Enligt Advokatsamfundet är det dock inte ovanligt att förhör hålls med unga utan försvarare, trots att en försvarare borde ha varit närvarande. Omfattningen av problemet är inte kartlagd, och till skillnad från Advokatsamfundet menar polis och åklagare att förhör utan försvarare hör till undantagen.

I uppföljningen konstateras att svårigheter kan uppstå vid förhör som äger rum utanför expeditionstid eller på platser där det inte alltid finns offentliga försvarare tillgängliga, t.ex. i glesbygd. Det finns goda lokala exempel på hur man kan hantera problemet med att förordna offentliga försvarare utanför expeditionstid, såsom användande av jourlistor och förordnande av offentliga försvarare i efterhand. Enligt vad som framkommit är erfarenheten av användandet av dessa metoder i huvudsak god, men det undanröjer inte problemet med att försvararen inte får ett formellt förordnande. Det har vidare framgått att Åklagarmyndigheten beslutat att se över sina riktlinjer kring ungas rätt till försvarare.

Åklagarmyndighetens handbok

Åklagarmyndigheten har uppmärksammat frågan om barn under 15 år som misstänks för brott och presenterade i oktober 2018 en handbok: Om handläggningen av ärenden och bevisstämman där den som kan misstänkas är under 15 år. Handboken innehåller såväl rättslig som praktisk vägledning i frågor som rör åklagares handläggning av utredningar enligt 31 § LUL där den som kan misstänkas är under 15 år.

Av handboken framkommer att vid en utredning som inletts med stöd av presumtionsregeln i 31 § första stycket LUL ska ett juridiskt biträde förordnas för den som kan misstänkas för brottet om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av biträde. När en utredning inleds med stöd av presumtionsregeln rör det sig om mycket allvarlig brottslighet. I dessa situationer finns risk för att barnet hamnar i underläge mot polis och åklagare. Det finns även risk för att höga skadeståndskrav kan komma att riktas mot barnet. Vidare är det vid denna typ av brottslighet som bevistalan i vissa fall kan komma att aktualiseras. Enligt handboken kan det aldrig vara uppenbart att ett barn under 15 år saknar behov av juridiskt biträde vid misstanke om allvarlig brottslighet. I praktiken innebär det att åklagare alltid, utan undantag, ska begära att ett juridiskt biträde förordnas när en utredning inleds med stöd av presumtionsregeln.

Vid övriga utredningar enligt 31 § LUL ska ett juridiskt biträde förordnas om det finns synnerliga skäl. Synnerliga skäl kan enligt handboken föreligga om stora skadeståndsanspråk kan komma att framställas mot barnet, vilket t.ex. kan bli fallet i utredningar som inleds på den grunden att det är av särskild betydelse med hänsyn till ett enskilt intresse. Åklagare bör därför regelmässigt begära att ett juridiskt biträde förordnas även i dessa fall.

Det juridiska biträdet ska vara närvarande vid alla förhör i sak med barnet. Om det vid en samlad bedömning finns mycket starka skäl av nödkaraktär som talar mot att avvakta med förhör kan förhör dock hållas även om ett juridiskt biträde inte är närvarande. Detta kan framför allt aktualiseras i journalsituationer.

Tidigare utskottsbehandling

Utskottet har flera gånger tidigare behandlat motionsyrkanden om rätten till offentlig försvarare, senast våren 2018 (bet. 2017/18:JuU18 s. 29). Utskottet delade motionärernas uppfattning om att denna grundläggande rättighet är särskilt viktig för unga som annars kan ha svårt att tillvarata sin rätt. Samtidigt ansåg utskottet att det inte framkommit något som ger anledning för riksdagen att ta initiativ till några sådana åtgärder som motionärerna efterfrågade. Utskottet avstyrkte därför motionsyrkandet.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sin tidigare uppfattning och är inte berett att ställa sig bakom förslaget i motion 2018/19:2592 (L) yrkande 13 om att alla barn som misstänks för allvarliga brott, barn både över och under 15 år, ska ha rätt till ett juridiskt biträde eller en offentlig försvarare från det första förhöret. Utskottet avstyrker motionen.

Reservationer

1. **Möjlighet för åklagare att interimistiskt förordna offentlig försvarare, punkt 1 (S, V, MP)**

av Fredrik Lundh Sammeli (S), Petter Löberg (S), Maria Strömkvist (S), Linda Westerlund Snecker (V), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S) och Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 1 borde ha följande lydelse:

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Därmed bifaller riksdagen proposition 2018/19:42 punkt 1 och avslår motion

2018/19:3025 av Johan Forssell m.fl. (M, KD) yrkande 2.

Ställningstagande

För att syftet med rättshjälpsdirektivet fullt ut ska uppfyllas och för att komma till rätta med de tillämpningsproblem som uppmärksammats anser vi i likhet med regeringen att det finns behov av att kunna förordna en offentlig försvarare även under kvällar och nätter. Vi delar även uppfattningen att det i första hand bör vara en uppgift för domstolarna att göra detta. Det är därför positivt att regeringen gett Domstolsverket i uppgift att lämna förslag på en rättssäker och resurseffektiv ordning för utvidgad beredskap för brådskande beslut om förordnande av offentlig försvarare vid tingsrätterna.

Samtidigt har det framkommit att en lösning med utvidgad beredskap vid tingsrätterna bedöms kunna vara på plats tidigast den 1 januari 2020. Som framgått ska emellertid rättshjälpsdirektivet vara genomfört senast den 5 maj 2019. Alternativet att inte nu vidta några åtgärder riskerar, som framkommit ovan, att kommissionen inleder ett överträdelseförfarande vilket kan leda till att Sverige får betala ett avsevärt belopp i standardbelopp och vite. Dessutom kommer de tillämpningsproblem som avsaknaden av en möjlighet att förordna offentlig försvarare under kvällar och nätter att finnas kvar i avvaktan på en utvidgad beredskap på tingsrätterna införs. Mot denna bakgrund anser vi att man måste överväga en annan ordning för tiden innan en lösning med utökad beredskap vid tingsrätterna kan vara på plats.

Det förslag som regeringen lägger fram i propositionen har som framkommit mött viss kritik. Även vi ser vissa problem med att åklagare förordnar offentliga försvarare, och som framkommit ovan anser vi att detta i första hand bör vara en uppgift för domstolarna. Samtidigt har de flesta remissinstanser inte haft några invändningar mot förslaget. Enligt vår mening har regeringen också vidtagit åtgärder för att uppfylla de rättssäkerhetskrav

som bör ställas upp. En viktig utgångspunkt är därvid att åklagaren är en professionell aktör med hög rättslig kompetens som omfattas av såväl objektivitetsprincipen som av tjänsteansvar i sin yrkesutövning. Åklagarens beslutanderätt har vidare fått en tydlig och lämplig avgränsning, dels i tid, dels i omfattning. Vi noterar därvid att rätten bl.a. är begränsad till att endast omfatta de fall där en försvarare behövs för att genomföra åtgärder som inte kan vänta samt att åklagarens beslut är interimistiskt och alltid snarast möjligt ska följas av en prövning av rätten. Det framgår vidare att utgångspunkten är att den försvarare som den misstänkte har föreslagit för uppdraget som offentlig försvarare ska förordnas, förutsatt att han eller hon är behörig (21 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken). Dessutom ska tingsrätterna tillhandahålla en lista över försvarare som kan vidtalas för uppdrag som offentlig försvarare. Den föreslagna ordningen medges också av rättshjälpsdirektivet.

Mot denna bakgrund – och då ett avslag på propositionens förslag att ge åklagare rätt att i vissa fall förordna offentliga försvarare riskerar att leda till ett överträdelseförfarande, och i slutändan till avsevärda kostnader för Sverige – ställer vi oss bakom regeringens förslag att ge åklagare rätt att i vissa fall förordna offentliga försvarare. På så vis säkerställs att Sverige genomför rättshjälpsdirektivet i tid. Vi utgår vidare från att regeringen skyndsamt tar fram ett förslag till utvidgad beredskap vid domstolarna i enlighet med det uppdrag som man gett Domstolsverket.

2. Nationell domstolsjour, punkt 2 (S, V, MP)

av Fredrik Lundh Sammeli (S), Petter Löberg (S), Maria Strömkvist (S), Linda Westerlund Snecker (V), Joakim Sandell (S), Carina Ödebrink (S) och Rasmus Ling (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motion

2018/19:3025 av Johan Forssell m.fl. (M, KD) yrkande 1.

Ställningstagande

Vi delar motionärernas uppfattning att det finns ett behov av att kunna förordna en offentlig försvarare även under kvällar och nätter och att det i första hand bör vara en uppgift för domstolarna att göra detta. Det är därför positivt att regeringen gett Domstolsverket i uppgift att lämna förslag på en rättssäker och resurseffektiv ordning för utvidgad beredskap för brådskande beslut om förordnande av offentlig försvarare vid tingsrätterna. Som framgår av uppdraget handlar det inte om en ordning som ställer krav på utökat öppethållande eller liknande vid domstolarna, utan endast om en begränsad

beredskap att förordna offentlig försvarare i brådskande fall. Vi bedömer att en sådan ordning innebär att rättsväsendets resurser kan användas på ett ändamålsenligt och effektivt sätt. Detta arbete bör enligt vår mening inte föregripas, och det saknas därför anledning för riksdagen att göra ett sådant tillkännagivande som motionärerna efterfrågar.

3. Offentlig försvarare för barn som misstänks för allvarliga brott, punkt 4 (L)

av Juno Blom (L).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2018/19:2592 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 13.

Ställningstagande

Rätten till en försvarare är en grundläggande rättighet och särskilt viktig för unga som annars kan ha svårt att tillvarata sin rätt. Alla barn som misstänks för allvarliga brott, både de under 15 år och de som fyllt 15 år, bör ha rätt till en offentlig försvarare från första förhöret. För att garantera ungas rättssäkerhet vill vi därför att regeringen ska ta initiativ till en översyn av hur reglerna om närvaro av offentliga försvarare vid inledande förhör följs och vidta de åtgärder som behövs för att tillgodose det anförda.

Särskilt yttrande

Möjlighet för åklagare att interimistiskt förordna offentlig försvarare, punkt 1 (V)

Linda Westerlund Snecker (V) anför:

Som framkommit ovan delar jag uppfattningen att behovet av att kunna förordna en offentlig försvarare även under kvällar och nätter i första hand bör vara en uppgift för domstolarna. Eftersom en lösning med utökad beredskap vid tingsrätterna bedöms kunna vara på plats tidigast den 1 januari 2020 måste man som framkommit överväga en annan ordning för tiden innan en lösning med utökad beredskap vid tingsrätterna kan vara på plats.

Utöver vad som framkommit har jag i mitt ställningstagande för den lösning med att åklagare i vissa fall ska kunna förordna offentliga försvarare utgått från vissa förutsättningar som jag här kort redogör för.

Det framgår av propositionen att utgångspunkten är att den försvarare som den misstänkte har föreslagit för uppdraget som offentlig försvarare ska förordnas förutsatt att han eller hon är behörig. Jag utgår från att den misstänkte, i de fall åklagaren förordnar någon annan än den som den misstänkte föreslagit, tydligt upplyses om de möjligheter som finns att byta försvarare om han eller hon inte upplever att en försvarare som förordnats är opartisk.

Det är vidare viktigt att den lista över offentliga försvarare som åklagare ska använda sig av är upprättad och uppdaterad av en domstol. Det är därför positivt att regeringen avser att reglera denna skyldighet i en förordning.

Slutligen framgår det av propositionen att eventuella kostnadsökningar bedöms rymmas inom befintliga anslag. Jag förutsätter dock dels att ersättningen till de advokater som förordnas och som behöver utföra uppgifter på kvällar och nätter är rimlig, dels att regeringen följer utvecklingen och överväger om Åklagarmyndigheten på sikt bör kompenseras ekonomiskt.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

Proposition 2018/19:42 Genomförande av rättshjälpsdirektivet:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder.
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder.

Följdmotionen

2018/19:3025 av Johan Forssell m.fl. (M, KD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en nationell domstolsjour bör införas för att förordna en offentlig försvarare utanför domstolarnas kontors- och beredskapstider och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen avslår den ändring som föreslås i 21 kap. 4 § rättegångsbalken om att åklagare ska ges rätt att interimistiskt under vissa förutsättningar förordna en offentlig försvarare.

Motion från allmänna motionstiden 2018/19

2018/19:2592 av Johan Pehrson m.fl. (L):

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om rätten till juridiskt biträde eller offentlig försvarare för barn som misstänks för allvarliga brott och tillkännager detta för regeringen.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs¹ att 21 kap. 4 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

4 §

Offentlig försvarare förordnas av rätten; har rätten skilt saken från sig, äge den, till dess talan av den misstänkte fullföljts eller tiden för sådan talan utgått, förordna försvarare att biträda honom i högre rätt.

Fråga om förordnande av offentlig försvarare skall upptagas, då framställning därom göres eller rätten eljest finner anledning därtill.

En offentlig försvarare förordnas av rätten. Om rätten har skilt saken från sig får rätten, till dess den misstänkte har överklagat eller tiden för att överklaga har gått ut, förordna en försvarare att biträda honom eller henne i högre rätt.

Frågan om förordnande av offentlig försvarare ska tas upp när en framställning görs eller rätten annars anser att det finns anledning till det.

När domstolen inte är tillgänglig för beslut får åklagaren, i avvaktan på rättens beslut, förordna en offentlig försvarare för en misstänkt som är gripen eller anhållen och som har ett brådskande behov av en försvarare. Beslutet ska snarast möjligt överlämnas till rätten för prövning.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2019.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder, i den ursprungliga lydelsen.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt europeisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att 4 kap. 8 § lagen (2003:1156) om överlämnade från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

8 §

En offentlig försvarare *skall* förordnas *för* den eftersökte *om han eller hon* begär det, är under arton år eller i annat fall bedöms vara i behov av en försvarare.

En offentlig försvarare *ska* förordnas *om* den eftersökte begär det, är under arton år eller i annat fall bedöms vara i behov av en försvarare.

Om ett överlämnande beviljas har den eftersökte rätt till biträde av en offentlig försvarare fram till dess att ett beslut om överlämnande har verkställts.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2019.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder, i den ursprungliga lydelsen.

3 Förslag till lag om ändring i lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder

Härigenom föreskrivs¹ att 3 kap. 4 § lagen (2011:1165) om överlämnade från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 kap.

4 §

En offentlig försvarare ska förordnas om den eftersökte begär det, är under arton år eller i övrigt bedöms vara i behov av en försvarare.

Om ett överlämnande beviljas har den eftersökte rätt till biträde av en offentlig försvarare fram till dess att ett beslut om överlämnande har verkställts.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2019.

¹ Jfr Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/1919 av den 26 oktober 2016 om rättshjälp för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och för eftersökta personer i förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder, i den ursprungliga lydelsen.